

10. Ordlista och förkortningar

Androgener	Manliga könshormoner
Aterosklerosis	En typ av arterioskleros dvs åderförkalkning
Biverkan, biverkning	Oönskad effekt av läkemedel/annan behandlingsmetod
BMI	Body Mass Index. Vikt(kg)/längd(m) ²
Blindning	<p>Åtgärder för att hemlighålla vissa centrala omständigheter i en undersökning fram till att undersökningen är avslutad och resultaten skall bearbetas. Viktigaste exemplet: i en blindad klinisk behandlingsprövning är det okänt vilka deltagare som får den ena eller den andra av de prövade behandlingsformerna. En viktig upplysning är för vilka av parterna som uppgifterna har hållits hemliga – deltagare, försöksledare och/eller statistiker.</p> <p><i>Dubbelblind</i> – Varken patient eller läkare vet om ett preparat innehåller verksamt substans eller ej.</p> <p><i>Enkelblind</i> – Läkaren vet, men ej patienten, om ett preparat innehåller verksamt substans eller ej.</p>
Bortfall	Personer (patienter eller friska försökspersoner) som har gått med på att delta i en undersökning men som lämnat denna innan den fullbordats.
Completers	De personer som fullföljt en studie
Compliance	Ordinationsföljsamhet
CPAP (Continuous Positive Airway Pressure)	Spontan andning mot kontinuerligt övertryck med hjälp av andningsmask.
Diabetes Mellitus	Sockersjuka
Dödlighet	<p>Begrepp med två olika betydelser.</p> <p><i>Mortalitet</i> = antalet dödsfall per år bland ett visst antal personer (vanligen 100 000). Kan även avse samtliga dödsfall i hela befolkningen i ett land, eller dödligheten för ett kön, en viss åldersgrupp eller en viss dödsorsak.</p>

Evidens	Något som bedöms tyda på att ett visst förhållande gäller (av latinets <i>evidentia</i> 'tydlighet'). I termen <i>evidensbaserad sjukvård</i> betyder evidens systematisk observation som uppfyller vetenskapligt tillförlitliga kriterier på ett sådant sätt att de anses utgöra "bästa tillgängliga bevis". Evidens finns ofta allmänt tillgängligt i form av publicerade fakta, eventuellt också i texter (systematiska översikter, metaanalyser) som enligt vetenskapliga regler sammanfattar och kommenterar alla tillgängliga publikationer av sådana fakta.
Evidensstyrka	Styrkan i en slutsats där Evidensstyrka 1 står för den bäst underbyggda slutsatsen och Evidensstyrka 3 för den minst, men ändå vetenskapligt underbyggda slutsatsen (Kapitel 2).
Exklusionskriterier	Omständigheter som förhindrar att en person föreslås delta i en undersökning. Dessa kriterier skall vara angivna i undersökningens protokoll. Exempel: personen har förutom den sjukdom som skall studeras en annan sjukdom som kan väntas störa bedömningen. Graviditet är ett exklusionskriterium i nästan alla läkemedelsprövningar.
Frekvens	Hur ofta något inträffar, eller hur många individer som tillhör en viss kategori.
Gastric bypass	Den kirurgiska operationsmetod mot fetma som är bäst dokumenterad vad avser viktnedgång, långtidsresultat och komplikationer (Kapitel 4.6).
Glukosbelastning	Test för att undersöka kroppens förmåga att omsätta glukos. Nedsatt förmåga = risk att utveckla diabetes.
HbA₁, HbA_{1c} (Hemoglobin A_{1c})	Den del av proteinet hemoglobin (i röda blodkroppar) som innehåller glukos. Halten avspeglar blodglukosnivån under den föregående 1–2 månadersperioden. Tidigare mätte man HbA ₁ med en ospecifik metod. Numera mäts med det mer specifika HbA _{1c} .
HDL-kolesterol, (HDL)	Kolesterol bunden till HDL, "snällt kolesterol"
Hypertoni	Förhöjt blodtryck
Hyperlipidemi	Förhöjda blodfetter
Incitament	Sporre, utlösande impuls
Infertilitet	Ofruktsamhet
Inklusionskriterier	De betingelser som skall föreligga för att en person ska kunna föreslås att delta i en undersökning. Kriterierna, som skall vara angivna i projektplanen, kan gälla viss sjukdomsdiagnos, åldersgrupp m m.

Insulinresistens	Nedsatt effekt av insulin
Intention to treat-analys, ITT	Resultatbearbetning (vid klinisk prövning) som tillämpar principen ”avsikt att behandla”, vilket innebär att resultat från alla deltagande patienter tas med, alltså bl a resultat från patienter som inte följt föreskrifterna (t ex slutat att ta prövningsläkemedel efter någon tid). Intention to treat-analys är önskvärd, eftersom vissa deltagares resultat annars kan uteslutas på otillräckliga eller felaktiga grunder.
Interventionsstudie	En undersökning där deltagarna utsätts för en intervention, dvs någon åtgärd som prövas, oftast sjukdomsbehandling (läkemedel, operation m m) eller sjukdomsförebyggande åtgärd.
KAL	Energireducerad kost
Ketoner	En grupp organiska ämnen (aceton m fl) som bildas i kroppen i ökad mängd t ex vid svält.
Kohortundersökning	En studie som gäller en grupp personer som utgör en kohort, dvs har vissa definierade egenskaper gemensamt, exempelvis alla personer som under en viss tidsperiod behandlats för en viss sjukdom. Vanligen gäller undersökningen två eller flera olika undergrupper i kohorten som skall jämföras på lång sikt, t ex avseende överlevnad eller uppkomsten av fetma. Förfarandet har nackdelen att grupperna inte tillkommit genom <i>randomisering</i> , vilket bl a kan medföra att de inte är fullt jämförbara.
Komorbidity	Samsjuklighet, samtidig sjukdom. Förekomst hos deltagare i en studie av annan sjukdom än den som studien gäller. Komorbidity kan vara en nackdel, eftersom grupperna blir mindre enhetliga, men har i många fall fördelen att återspegla det verkliga förhållandet i befolkningen (t ex att personer med högt blodtryck ofta har annan hjärt-kärlsjukdom).
Kontrollerad undersökning	En undersökning som är jämförande, dvs vars deltagare är indelade i två eller flera grupper. Det vanligaste exemplet är kontrollerad <i>klinisk prövning</i> , men även <i>fall-kontrollundersökning</i> och <i>kohortundersökning</i> hör hit.
Kontrollgrupp	Den deltagargrupp i en klinisk prövning som får överksam behandling t ex placebo eller den idag vanliga behandlingen. Gruppens resultat jämförs med dem i en grupp som får en ny behandling, t ex ett nytt läkemedel. Termen gäller också kontrollgruppen i <i>fall-kontrollundersökning</i> .
Kostnads-effekt-analys	<i>Cost-effectiveness analysis</i> . Hälsoekonomisk analys som beräknar kostnaden per uppnådd effekt för en viss behandling, t ex kostnad per kilo viktminskning eller per QALY. Möjliggör jämförelser mellan behandlingsmetoder.

Kvalitetsjusterat levnadsår (QALYs)	Tid med nedsatt hälsa omräknat till år med full hälsa
Leptin	Mättnadshormon
Liquid protein diet	Proteinrika drycker som ersätter vanlig mat
Livskvalitet	En persons syn på sitt livsvärde, sådan den framgår av systematiska intervjuer som följer något av flera konstruerade instrument för värdering av livskvalitet. Skattning av livskvalitet är ett av effektmåtten i många kliniska prövningar.
Medelvärde (Mv)	Mean, aritmetiskt medelvärde, genomsnitt. Summan av samtliga observationstal dividerad med antalet observationer.
Morbid obesitas	Kallas på svenska ibland ”extrem fetma” och avser vanligtvis patienter med BMI >40.
Morbiditet	Sjuklighet
Mortalitet	Dödlighet
Moxibution	Bränning av örten moxa på akupunkturpunkterna
Multicenterstudie	Flera olika sjukvårdscentra deltar i studien
Nadir	Lägsta punkten (enligt ordbok: den punkt på himlavalvet som är motsatt zenit)
Nihilism	Avoghet eller avvisande hållning
Normalvikt	Den vikt vid vilken risken för mortalitet och morbiditet ej är ökad. Enligt WHO:s definition BMI 20–25
Oral	Som hör till eller avser munnen
Peristaltik	Muskelsammandragningar som för fram innehållet i mag-tarmkanalen
Placebo	Farmakologiskt överksam behandling som används för jämförelse av effekter och biverkningar med den hos aktiv behandling. Den vanligaste formen av placebo är överksamma läkemedelsberedningar (t ex sockerpiller eller ”blindtabletter”). Placebo-åtgärder kan ibland användas vid prövning av kirurgi, sjukgymnastik m m.
Polycystiska ovarier (PCO)	Äggstockssjukdom med många cystor – inte sällan förenad med insulinresistens, dvs risk för typ 2-diabetes.
Ponderalindex	Vikten i kg/längden ³

Population	En grupp personer som har något gemensamt, t ex alla personer i Sverige eller alla personer i ett visst landsting med en viss sjukdom. En klinisk undersökning utförs i regel på ett urval ur en population, t ex de personer med en viss diagnos som är kända vid en viss mottagning, inte bor alltför långt bort, accepterar att delta i undersökningen och uppfyller dennas inklusions- och exklusionskriterier. En sådan urvalsgrupp kan också kallas en (studie)population.
Pound (viktenhet)	1 lb (pound) = Cirka 0,45 kg
Prevention	Profylax, förebyggande medicinsk åtgärd, t ex vaccination eller insatser för att få personer att inte utveckla övervikt eller fetma.
Prevalens	Förekomst, uttryckt som t ex antal sjuka per 100 000 invånare
Primär prevention	Förebyggande åtgärder som avser att förhindra att en sjukdom, t ex fetma, uppträder i den allmänna befolkningen.
Publication bias	Snedvridning av publicerade resultat av studier orsakad av att undersökare, ibland också tidskriftsredaktörer, föredrar att publicera undersökningar som gett positivt resultat, t ex visat att en behandling har effekt. Studier som inte visat någon effekt blir till stor del okända, och bilden av behandlingens värde blir omotiverat gynnsam.
Randomisering	Slumpmässig fördelning av deltagarna mellan behandlings- och kontrollgrupp i en undersökning. Därmed minskar risken för att systematiska skillnader uppkommer mellan grupperna. Randomiseringen gör det också möjligt att bedöma sannolikheten för att undersökningens resultat uppkommit genom slumpens verkan.
Relativ risk (RR)	Resultatet i behandlingsgruppen i relation till resultatet i kontrollgruppen
RCT	Randomiserad kontrollerad undersökning
Riskfaktor	En egenskap eller ett förhållande som indikerar ökad risk för att en person skall få en eller flera sjukdomar. Exempel: förekomst av ärftlig sjukdom i släkten eller tobaksrökning.
Sagittal diameter, buken	Avståndet från underlaget till högsta punkten av buken i liggande ställning
Sekundär prevention	Förebyggande åtgärder som avser att förhindra att en sjukdom, t ex fetma, återkommer hos individer som redan behandlats
SHBG (sexuallhormon-bindande globulin)	Ett protein i blodplasma som binder och transporterar könshormoner

Signifikansnivå	Signifikansnivån anger sannolikheten för att man av en slump skulle få det erhållna resultatet, eller ett mer extremt resultat även om ingen skillnad förelåg. Signifikansnivån uttrycks som ett p-värde, där p står för probabilitet, dvs sannolikhet. Den högsta risk som accepteras är ofta $p=0,05$. Olika signifikansnivåer markeras ibland med asterisker: * för $p<0,05$, ** för $p<0,01$ och *** för $p<0,001$.
SOS	Swedish Obese Subjects eller Studien Överviktiga Svenskar. Omfattande interventionsstudie med en kirurgiskt behandlad grupp på 2 000 patienter som jämförs med en lika stor kontrollgrupp uppföljda i primärvården. Redovisas i flera kapitel.
Standarddeviation (SD)	Ett statistiskt mått på spridningen av observationer omkring medelvärdet
Stringent	Sträng, bindande
Studie	Allmän benämning på vetenskaplig undersökning. Termerna ”studie” och ”undersökning” används synonymt i denna ordlista. Olika former av studie/undersökning har dessutom speciella benämningar som framgår av denna ordlista.
Sömnapné	Andningsuppehåll under sömnen
Termogenes	Värmeproduktion. Den energi som avgår i form av värme och som påverkas av vad vi äter.
TG	Triglycerider. En typ av fetter bestående av glycerol förestrad med tre fettsyror. Fettet i födan består huvudsakligen av TG.
Tvärsnittsundersökning	<i>Cross-sectional study</i> . En undersökning av ett antal personer som utförs vid ett enda tillfälle. Exempel: Personerna intervjuas om sina kost- och motionsvanor, och man mäter deras kroppsvikt, blodsocker och blodkolesterol.
Undersökning	Kan i medicinska sammanhang betyda dels en läkarundersökning av en viss person i det dagliga sjukvårdsarbetet, dels en vetenskaplig undersökning, som även kan kallas studie. I denna ordlista gäller konsekvent den sistnämnda betydelsen av ordet.
Uppföljning	<i>Follow-up</i> . Regelbundna undersökningar under en viss tidsperiod av deltagarna i en interventions- eller kohortstudie.

Urval	<i>Stickprov, sample.</i> De enheter i en population som valts ut för en undersökning. I medicinska sammanhang är ett urval de patienter (ibland friska personer) som, från en större population, valts ut för en studie. Idealt skall urvalet vara slumpmässigt, dvs varje person i populationen (t ex alla i ett geografiskt område som har en viss sjukdom) skall ha haft lika stor sannolikhet för att ingå i undersökningen. I praktiken uppfylls detta sällan.
WHR	Waist/Hip circumference Ratio = Midjans omkrets delat med kroppens omkrets i höfthöjd.
VLCD	VLCD (Lågenergikost) definieras som produkter som ger en balanserad, fullvärdig kost, men endast mellan 400 och 800 kilokalorier (kcal) per dag, oftast av fullvärdiga proteinkällor såsom mjölk- och sojaprodukter.